

HAMİT BOZARSLAN • Türkiye Tarihi

HAMİT BOZARSLAN 1958 Lıce doğumlu. Tarihçi, siyaset bilimci ve Kürt sorunu başta olmak üzere Ortadoğu uzmanı. Eserleri: *Le problème kurde* (La documentation française, 1993), *La question kurde: Etats et minorités au Moyen-Orient* (Presses de Sciences-Po, 1997), Hosham Dawod ile birlikte *La Société irakienne: Communautés, pouvoirs et violences* (Karthala, 2003), *Türkiye'nin Modern Tarihi* (Avesta Yayınları, 2008), *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi. Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonundan El Kaide'ye* (İletişim Yayınları, 2010), *Ortadoğu'nun Siyasal Sosyolojisi* (İletişim Yayınları, 2012).

Histoire de la Turquie De l'empire à nos jours

© 2013 Éditions Tallendier

Bu kitabın yayın hakları AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 2225 • Tarih Dizisi 101

ISBN-13: 978-975-05-1841-6

© 2015 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2015, İstanbul

EDITÖR Bahar Siber

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI "Kanun-i Esasi'nin ilanı", 1877 (İBB Atatürk Kütüphanesi Arşivi)

UYGULAMA Hüsni Abbas

DÜZELTİ ve DİZİN Ayla Duru Karadağ

BASKI ve CİLT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Bınbırdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HAMİT BOZARSLAN

İmparatorluktan Günümüze
Türkiye Tarihi

*Histoire de la Turquie
De l'empire à nos jours*

ÇEVİREN *Işık Ergüden*

*Gani Bozarlan'ın (1952-1978)
ve Fatma Bozarlan'ın (1938-2000) anısına...*

İÇİNDEKİLER

<i>TEŞEKKÜR</i>	13
<i>TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ</i>	15
<i>TRANSKRİPSİYON ÜZERİNE NOT</i>	25
GİRİŞ	27

BİRİNCİ KISIM

“Evrensel İmparatorluk”

1 İMPARATORLUK DEKORU VE ARKA YÜZÜ	37
Beylikten imparatorluğa.....	37
Emperyal yazgı ya da emperyal oluş: <i>Fetret</i> döneminden Konstantinopolis’in fethine.....	39
Avrupalı ve Müslüman bir güç.....	41
Osmanlı şecereleri.....	42
Genişlemenin dinamikleri ve Sünni doktriner yönelim.....	46
Emperyal mühendislik ve sultanın kutsanması.....	48
Devleti kutsamak için kardeşi öldürmek.....	51
Yönetim ilkesi olarak “siyasal cinayet”.....	53
Sultan ve başveziri.....	54
Paranın iktidarı.....	57

Yönetici seçkin ya da “askerî sınıf”.....	58
Toprak ve silahlar: Gerçek askerler ve imparatorluğun toprak rejimi	63
Sultanın divanı.....	64
Çoğul ve ... eşitsiz bir imparatorluk	66
Kentsel alanı idare etmek	70
Aykırı statülü yapılar.....	73
2 İMPARATORLUĞA BOYUN EĞMEK, İMPARATORLUĞA KARŞI ÇIKMAK	75
Zımnî Osmanlı sözleşmesi	75
Dinsel ayaklanmalar, halk isyanları	79
Anadolu'nun çöküşü: Celali isyanları	81
İktidarın restorasyonu	86
3 EMPERYAL MELANKOLİLER	89
Emperyal bir ekonomiyi yönetmek	89
Mistisizm ve yeni ekonomik mühendislikler	92
Osmanlı düzeninin krizi.....	96
Yeni bir Avrupa'da imparatorluk.....	100
Geriye dönüş mü, ileriye gidiş mi?	101
Bir Osmanlı narsisizmi mi?	104
Ordusuz bir devlet, devletine karşı bir ordu	106

İKİNCİ KISIM

“Yeni Düzen”

4 OSMANLI SİSTEMİNİN TÜKENİŞİ	111
Nizam-ı Cedid nedir?.....	115
III. Selim: geçmiş nostaljisinden reformlara	118
Yeni düzen, yeni ordu	120
“Sened-i İttifak”	122
5 DEVLETİ YENİDEN ÖRGÜTLEMELER: TANZİMAT	125
“Yeniden örgütlenmeler”	125
Tanzimat ve Osmanlı'nın ikilikleri	129
Otoriterlik ve liberalizm	133

Uluslararası sınav.....	137
Tanzimat'a muhalefetler	139
Milletlerin uyanışı	142
Tanzimat'ın sonu	146

6 II. ABDÜLHAMİD YA DA BİR İMPARATORLUĞUN YENİDEN İCADI	149
Bir Osmanlı anayasası.....	149
Genç Osmanlı muhalefeti	152
Hamid'in mutlakiyetçiliği.....	154
"33 yıllık bir hükümlanlık"	157
Hamid düşüncesi	160
İmparatorluğun "Türk çekirdeği" ve periferisi	164
Panislâmizm	166
Ermeni sorunu.....	169
Osmanlı coğrafyasını bir sömürge imparatorluğu olarak tahayyül etmek	172

7 TANZİMAT HÜMANİZMASINDAN SOSYAL DARWİNCİLİĞE	177
Bir yüzyılın bilançosu	177
Doktrin arayışı.....	180
İmparatorluğun Batılılaşması	182
Sosyal Darwinciliğin hegemonyası	184
İslâm'ın yeniden tanımlanması	187

ÜÇÜNCÜ KISIM

İttihatçı ve Kemalist Türkiye

8 "JÖN TÜRKİYE"	193
Müslüman başkaldırıları	193
Sürgünden iktidara: Jön Türk muhalefeti	195
Tutucu bir devrim	202
İttihat ve Terakki Cemiyeti: Sürgünden tek partiye	208
İttihatçı iktidarı	214
İttihatçı iktidarın aygıtları	216
İttihatçı karşıtı muhalefetlerin sınırları	219

9	1908-1918: SAVAŞLARLA GEÇEN ON YIL	223
	Balkan fırtınaları.....	223
	Büyük Savaş yönetmek.....	231
	Arap vilayetlerinin yitirilmesi.....	234
	İttihatçı milliyetçiliği ve Hıristiyan topluluklar.....	236
	Panturancılık.....	240
	Ermeni Soykırımı.....	243
10	KEMALİST TÜRKİYE'NİN DOĞUŞU	255
	Fetret dönemi.....	255
	Kemalist direnişin dinamikleri.....	259
	Kemalizm ve İttihatçılık.....	262
	Ankara'daki Millet Meclisi.....	263
	Kemalist bir Türkiye.....	267
	Muhalefetsiz bir iktidar mı?.....	268
	Tek parti rejimi.....	272
	1930 sınavı.....	273
11	DEVİRİMCİ VE MİLLİYETÇİ CUMHURİYET	277
	Hangi Kemalist ideoloji?.....	277
	Kemalist cumhuriyet ve düşmanı: "Osmanlı geçmişi".....	281
	Devrim, yeni insan ve "beton kafalar" inşası.....	282
	Nazizmle buluşmalar.....	285
	Kemalist milliyetçilik.....	288
	İkinci Dünya Savaşı yılları.....	293
	Cumhuriyetin Kürt ve Arap politikası.....	297

DÖRDÜNCÜ KISIM

Günümüz Türkiye

12	ÇOĞULCU REJİM	305
	Politik çoğulculuk ve askerî rejimler.....	305
	Turgut Özal'dan Recep Tayyip Erdoğan'a (1983-2012).....	317
	1945-2012: Süreklilikler ve kopuşlar.....	322

13	DEMOGRAFİK, İKTİSADİ VE TOPLUMSAL DOKU	329
	Ankara İstanbul'a karşı: İmparatorluktan kopuş.....	329
	Bir kent toplumunun doğuşu.....	332
	Toplumun aynası: Dernekler dünyası.....	337
14	DEVLETE AİT ALANLAR VE POLİTİK GERÇEKLER	341
	Türkiye'de devleti tanımlamak.....	341
	Yerel ölçekte devlet, ulusal ölçekte devlet.....	347
	Siyasi arenanın oluşumu.....	349
	Politik ve toplumsal tutuculuğun kaynakları.....	352
	Uçlarda siyaset: Radikal akımlar.....	356
15	DİNİ OLGULAR; AZINLIK ALANLARI	363
	Sünni dinî alan.....	363
	Devlet ile dinsel aktörler arasındaki karşıtlık ve ittifaklar.....	369
	Azınlık alanı.....	374
	Alevilik.....	376
	Kürt sorunu.....	380
	SONUÇ YERİNE	
	2010'LU YILLARIN BELİRSİZLİKLERİ	383
	HARİTALAR	391
	EKLER	397
	KRONOLOJİ	399
	SEÇİLMİŞ KISA BİYOGRAFİK NOTLAR	407
	BELLİBAŞLI SİYASİ PARTİ, ÖRGÜT VE AKIMLAR	421
	SÖZLÜK	427
	SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA	433
	DİZİN	439

TEŞEKKÜR

Bu kitap fikrini bize ilk telkin eden, EHESS'de hocalık yapan ve tarihçilik mesleğini de bize ilk öğreten Robert Paris oldu. Tallandier Yayınevi'nin yöneticileri Sayın Charles-Henri de Boissieu ve Xavier de Bartillat'nın önerileriyle de kitap vücut buldu. Bayan Anne-Laure Dupont'un nazik yardımları ve Bayan Cristina Cramerotti'nin dikkatli tekrar okumaları olmasa, bu eser ortaya çıkamazdı. Çalışma çok sayıda meslektaşla heyecan verici tartışmalardan da beslendi. Bu kişilerden kimileri aramızdan erkenden ayrılarak, dostluklarının anısıyla bizi yalnız bıraktılar. Burada hepsine içten teşekkürlerimi gönderiyorum.

2010'ların iklimi ve tarihçilik

Elinizdeki kitap 2010-2011 yılları arasında yazıldı ve 2013 başında yayımlandı. Bu yıllar aynı zamanda Türkiye tarihi konusunda yazılanların yaşananlarla en azından doğrudan bir ilişki içinde olmadığı ya da yaşananın yazılanı artık doğrudan etkilemediği bir döneme tekabül ediyordu. Bu gelişimi açıklayan etmenlerin başında, AKP'nin “eskiyi silecek” şekilde iktidara yerleşmiş olması, hatta giderek hegemonik bir nitelik kazanması bulunuyordu. Erdoğan'ın “pasif devrimi”i,¹ bir yandan Bonapartist olarak tanımlayabileceğimiz yeni tarz bir otoriter rejimin oluşmasını mümkün kılıyor, diğer yandan da geçmişin otoriter mirasını neredeyse artık sadece tarihçileri ilgilendirebilecek bir şekilde anlamsızlaştırıyordu. 1960'lardan 2000'lerin sonuna kadar tarihyazımı Kemalizmle, hatta İttihatçılıkla ilişki içinde gelişmişti; üniversite ve devletin bilimsel kurumlarında üretilen ama “resmî ideoloji”ye indirgenemeyecek olan bir tarih söylemi, kendisini ancak siyasi-milli bir sentaksa bağlayarak bir meşruiyet kazanabiliyor, “aykırı” olarak tanımlayabileceğimiz tarih okumaları ise, aynı zamanda geçmişin mirasını temsil eden ve her türlü muhalefeti “daha fazla Kemalizm” yöntemiyle “tedavi etmeyi” hedefleyen iktidarla çatışmak zorunda kalıyordu. “Devlet”in aralarında Ermeni Soykırımı'nın da bulunduğu bazı hassas konulardaki söylemi değişmese bile, yeni “muktedirler”in zaferini tescil eden 2000'li yılların sonunda bu zorunluluk büyük ölçüde aşılmış bulunuyordu.

Bu gelişimi belirleyen ikinci faktör ise, 1990 ve 2000'li yıllarda tarihyazımının ve tarih tartışmalarının giderek “tarihten dışlananlar”ın ürettikleri söy-

1 Karşılaştırmız: Cihan Tuğal, *Passive Revolution. Absorbing the Islamic Challenge to Capitalism*, Stanford University Press, Stanford, 2010.

lemler, sundukları belgeler ve kullandıkları sözlü tarih dahil yeni metodolojiler tarafından belirlenmesiydi. Alevi, Assuri-Keldani-Süryani, Ermeni, Yezidi, Kürt, Rum ve Yahudi cemaatlerin “yasak tarihi”, uzun yıllar mahkûm oldukları marjinalliği kırıp görünürlük sahasında önemli bir yer kazanmaya başlıyordu. İsmail Beşikçi'nin 1979'daki öngörüsü gerçekleşmişti: “Türkiye’de tarih, özellikle de yakın tarih, hiç şüphesiz ki yeniden yazılacaktır. Fakat bunu kim yazacaktır? Hiç şüphesiz ki, yanlış yazımdan dolayı zarar görenler yazacaktır.”² Daha da önemlisi, “marjlardan” gelen tarihyazımı ve tarih söylemi aynı zamanda üniversite ve araştıma kurumlarının surlarını yıkarak “profesyonel tarihçiliğin” gündemini belirlemeye başlıyordu. Eylül 2005'te bütün engellemelere rağmen düzenlebilen “İmparatorluğun Çöküş Döneminde Osmanlı Ermenileri. Bilimsel Sorumluluk ve Demokrasi Sorunları” sempozyumu, bu açıdan bir kilometre taşı olarak değerlendirilebilir. Dünyanın diğer bazı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de “maduniyet”ten gelen ve tarih araştırmalarıyla sınırlı kalmayan seslerin böylelikle hem “kamusallaşması” hem de “fildişi kulesi”nde yer tutabilmesi, tarihçiler açısından başlı başına bir araştırma konusu oluşturmaktadır.

Ne var ki bu gelişme, Türkiye'nin tarihiyle hesaplaşmasını mümkün kılamamaktadır. Bunun nedenlerinden birisi, 2010'ların Türkiye'si'nin neredeyse iplerinden boşanmış sosyal-siyasal bir kronolojiyle karşı karşıya bulunmasıdır: “Normalleşen Türkiye” ya da “Yeni Türkiye”, “normal” bir toplumda gerçeküstü olarak algılanabilecek olayların toplumu derinden sarstığı ama aynı zamanda da aynı hızla kanıksandığı bir ülke haline dönüşmüştür. Bir örnek vermek gerekirse, Türkiye'nin son iki yılını şu ya da bu şekilde belirleyen Erdoğancılık ve Gülencilik arasındaki savaş, kelimenin tam anlamıyla baş döndürücü bir hızla başlamış ve günümüze kadar seyretmiştir. Dahası, 1996'daki Susurluk dönemindeki belge ve tanıklık patlamasında olduğu gibi, Erdoğancılığın Gülencilik hakkında, Gülenciliğin de Erdoğancılık hakkında tümüyle “gerçek” olduğunu düşünmemiz için yeterli kanıt bulunan yüzlerce belgeyi ifşa etmiş olmaları, bu kanıksanma olgusunun önünde bir engel oluşturamamış, “Walpurgis'in Üçüncü Gecesi”ne yakışabilecek durumlar³ kısa zamanda önemsiz gazete haberlerine dönüşmüştür. Geçmişte Theodor Adorno'nun ve Hannah Arendt'in de dikkatini çeken bu “hızlanma” ve “kanıksanma” olgusu,⁴ aynı zamanda yaşananların anlam üretme kapasitelerini kaybettiğini de göstermektedir.

2 İsmail Beşikçi, *Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Tüzüğü (1927) ve Kürt Sorunu*, Yurt, Ankara, 1991 (ilk baskı, 1979), s. 247.

3 Karl Kraus, *Troisième nuit de Walpurgis (Dritte Walpurgisnacht)*, Agone, Paris, 2005.

4 Theodor Wiesengrund Adorno ve Max Horkheimer, *Kulturindustrie. Raison et mystification des masses*, Allia, Paris, 2002, s. 36; Hannah Arendt, *Qu'est-ce que la politique*, Seuil, Paris, 1993, s. 47.

İçinde bulunulan anı tüyler ürperterecek düzeyde belgelendirebilen ama aynı zamanda da hiçleştiren bir insan topluluğunun geçmişle ilgi bilgi ve belgeleri de bir anlamla donatabilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle de, günümüz Türkiye'sinde tarihçilik paradoksal bir gelişim seyretmektedir. Bir yandan artık “Cumhuriyet Tarihinin Tartışmalı Konuları”⁵ üzerine, en azından makro düzeyde söylenebilecek yeni bir şey kalmamış gibi görünmektedir. Dersim örneğinin gösterdiği gibi, bazı mahalli-mikro düzey tarih araştırmaları sahasında da belli bir doyum noktasına ulaşılmıştır. Ama diğer yandan, “sancılı” olanın bilinmesi ve belgelenmesi, toplumsal düzeyde deştiirici bir tesirde bulunmaya yetmemiş, örneğin kamuya mal olmuş “bir daha asla” hassasiyetinin oluşmasına el vermemiştir.

Günümüz Türkiye'sinde tarihçilik

Türkiye'deki birçok tarihçinin ve bilim insanının “buzların çözülüşü” için büyük emekler sarf ettiği, kişisel olarak büyük bedeller ödediği ve bu sayede varılan noktanın gerçekten de hayranlık uyandırıcı olduğu inkâr edilemez. Ama tarihi özgürleştiren bir ivmenin ikinci bir aşamada tarih çalışmalarının önünde ciddi bir engel olarak ortaya çıkabileceği de unutulmamalıdır. Bunun nedeni, bir zamanlar “aykırı” olanın zamanla sıradanlaşması ve muhafazakârlaşması, yeni perspektifleri mümkün kılabilecek açılımlara yer bırakmamasıdır. Michel Foucault, Pierre Bourdieu, Erwin Hoffman, Judith Butler gibi isimlerin çığır açıcı çalışmalarından belli bir süre sonra, konuyla ilgili olsun ya da olmasın neredeyse her akademik çalışmada mecburi bir referans olarak yer alması, bu sıradanlaşmanın ne denli kısırlaştırıcı bir boyut kazanabileceğini göstermektedir. Aynı şey, geçmişte yasak olan konuların ele alınabildiği ve “yasak kelimelerin” artık korkusuzca kullanılabildiği tarih çalışmaları için de geçerlidir.

“Yasak alanlar”ı dışlayan bir tarihçilik düşünölemeyeceği gibi, sadece bu konulara odaklanan bir tarihçilik de düşünöbilmek mümkün değildir. Varılan erginlik noktasında, Türkiye'de tarihçiliğin üçlü bir “açılımı” gerçekleştirmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Osmanlı ve Cumhuriyet tarihlerinin “klasik” sorunlarının son yirmi yılın birikiminden yola çıkarak yeniden okunmasıdır. Toprak mülkiyeti, idari yapılanma, şehirleşme dinamikleri, şehir hanedanları, hem kırsal alandaki toprak rantı hem de devletten gelen kaynak aktarımları yoluyla şehirlerde “zenginliğin oluşması”, mahalli iktidarların doğuşu, “müesseseleşmesi” ya da bazı dönemlerde sarsılması... bu konular arasında yer almaktadır. İkinci açılım ise, mahalli tarihle ilgilidir. Basit bir örnek vermek gerekirse, Kemalist iktidar

5 Bkz. Bülent Bilmez (der.), *Cumhuriyet Tarihinin Tartışmalı Konuları*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2013.

döneminde belediyelerin Devlet ve Parti olarak merkezle ilişkileri konusunda elimizdeki bilgiler son derece yetersizdir. Bu dönemde mahalli elitlerin kimlerden oluştuğunu, “eski elitler” ve Cumhuriyet’in yetiştirdiği ve Halk Ocakları ya da parti merkezlerinde bir sosyalleşme mekânı bulan “yeni elitler” arasında ne tür ilişkiler kurulduğunu bile bilmiyoruz. Daha yakın bir döneme değinecek olursak, eldeki yoğun gri literatüre rağmen, 1950’lerden 1980’lere kadarki dönemle ilgili araştırmaların son derece yetersiz olduğunu görüyoruz. Demokrat Parti, Adalet Partisi ya da CHP gibi büyük siyasi yapılar üzerine araştırmaların bile neredeyse parmakla sayılabilecek düzeyde az olduğu hatırdta tutulacak olursa, “taşra”nın tarihi konusunda ne kadar yetersiz kaldığı kendiliğinden tahmin edilebilir. Bu dönemde “taşra”daki belediyeler, “odalar” ya da spor, esnaf ve cami kurma derneklerinin oluşumu ve zaman içinde gelişimi, tarihçilerin ele aldıkları konular arasında yer almamaktadır. 1990’ların ortalarında bazı ön okumalardan yola çıkarak yaptığım kabataslak tahminlere göre, Türkiye’de en azından 3.000 amatör “mahalli tarih” kitabı bulunuyordu. Taşradaki dinamikler, saflaşmalar, ihtilaflar, devamlılıklar ve kopuşlar konusunda son derece ilginç bilgiler taşıyan bu eserler ya da yazarlarının profilleri konusunda bile elimizde bir çalışma bulunduğunu sanmıyorum. Taşra üniversitelerinde bu konularda yapılan çalışmalar ise geniş bir görünürlük kazanmamakta, genel tarih yazımı üzerine bir tesir göstermemektedir. Oysa ki, Brill’in artık *Diyarbakır Kitabı* olarak bilinen mükemmel çalışması⁶ ve Hrant Dink Vakfı’nın Diyarbakır ve Mardin kitapları,⁷ bu tür mahalli tarih çalışmalarının makro düzey tarih okumalarını radikal bir şekilde yenileyebileceğini göstermektedir. Üçüncü açılım ise, tarihin nesillerin, militanlıkların, sendikaların, sosyalizasyon ya da politizasyon muhitlerinin oluşmasının tarihi olarak okunmasıdır. Mehmet Orhan’ın Kürt hareketi ve İpek Gencil Sezgin’in taşradaki muhafzakârlık tarihi üzerine çalışmaları,⁸ PKK ya da AKP gibi formasyonların gelişimlerinin ancak çok boyutlu tarihsel bir derinlik içinde ele alınabileceğini açıkça göstermektedir.

6 Joost Jongerden, Jelle Verheij (der.), *Social Relations in Ottoman Diyarbakır, 1870-1925*, Brill, Leiden ve Boston, 2012.

7 *Diyarbakır ve Çevresi Toplumsal ve Ekonomik Tarihi Konferansı Tebliğleri*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul, 2013; *Mardin ve Çevresi Toplumsal ve Ekonomik Tarihi Konferansları Tebliğleri*, Hrant Dink Vakfı, İstanbul, 2013.

8 Mehmet Orhan, “La violence politique dans l’espace kurde de Turquie: fragmentations, mobilisations, participations et répertoires”, EHESS doktora tezi, 2012; İpek Gencil Sezgin, *Political Engagement Patterns of Islamist Movements: The Case of the Nizam/Selamet Movement*, EHESS-Bilkent doktora tezi, Ankara-Paris, 2011.

Gezi, “17-25 Aralık” ve AKP’nin hegemonik bloku

Kitapta son dönem Türkiye’sini daha çok makro-sosyolojik bir yaklaşımdan yola çıkarak ele almış, AKP iktidarına çok-partili dönemin tarihi çerçevesinde ancak birkaç sayfa ayırabilmişim. Kitapta doğal olarak yer alamayan 2011-2015 döneminin önemli gelişmeleri, “Türkiye’nin iç ve bölgesel siyasetlerinin mezhepsel bir temelde yeniden tanımlanması, Gezi olayları, yukarıda da değindiğim Erdoğancılık ve Gülecilik çatışması ve bu çatışmanın ortaya çıkardığı bilgilere rağmen, AKP’nin 30 Mart 2013 ve 10 Ağustos 2014 seçimlerini kazanmış olması ve Recep Tayyip Erdoğan’ın hukuken sorumsuz ama son tahlilde icra erkini cisimlendiren “Tek Adam” olarak cumhurbaşkanlığına seçilmesidir. AKP’nin bu becerisini açıklayan belirleyici faktörlerden ilkini toplumun “sersemleştirilmesi”nde ve korkunun bir iktidar tekniği haline gelmesinde aramak gerekir. Burada söz konusu olan, AKP’nin bilinçli bir korku stratejisi geliştirmiş olması değil, temel aktörü olduğu siyasal ve sosyal süreçlerin istikrarsızlıktan duyulan tedirginliği ve “elde olana sarılma” refleksini iktidarın devamlılığını sağlayan bir kaynağa dönüştürmüş olmasıdır. Her yenisi “eskittiği”nden daha vahim bir nitelik taşıyan skandalların son derece dar bir zaman dilimi içinde ortaya çıkması, toplumsal hafızanın oluşmasını da engellemekte, yaşanan “an” ve “mekân”ı güvenilebilecek tek dayanağa dönüştürmektedir. Hem birçok katmanı içten içe kemiren hem de propaganda yoluyla kitleselleştirilen korku, Gezi döneminde olduğu gibi 17-25 Aralık 2013 sürecinde de “Erdoğan sistemi’nin ciddi bir toplumsal destek bulabilmesini sağlayabilmiş, seçimler birer “tebaaların reise biat yenileme” ritüeline dönüşmüştür.

Ama bu konjonktürel faktör, tek başına AKP’nin iktidar mühendisliğini açıklamaya yetmez. Daha derin yapısal dengeler ve iktidar ilişkileri ele alındığında, AKP’nin “sınıflararası hegemonik bir blok” kurabildiği görülür: Son onyıllarda gelişen ve yüz milyarları bulan kamu fonları ve spekülâtif arazi rantından beslenen püriten bir burjuvazi,⁹ bu bloğun en önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. Ama aynı zamanda, AKP, aş ve kömür dağıttığı milyonlarca dargelirliyi, yoksulluğun siyasal bir sorun değil de hayırseverlikle çözülebilecek bir sorun olduğuna inandırabilmiştir. Püriten burjuvazi, bu “hayırseverlik sektörü”nün beslenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. “Hayrettin Karaman fetvaları”nın da gösterdiği gibi, devletten püriten burjuvaziye, bu burjuvaziden de AKP erkine yapılan çif-

9 Bkz. Jean-François Pérouse, “L’Etat sans le public: quelques conjectures à propos de l’Administration du logement collectif (TOKI), in Marc Aymes, Benjamin Gourisse ve Elise Massicard (der.), *L’art de l’Etat en Turquie. Arrangements de l’action publique de la fin de l’Empire ottoman à nos jours*, Karthala, Paris, 2013, s. 173-194 ve *Birikim* dergisinin 2011’de basılan 270 sayılı “İnşaat Ya Resullallah” özel sayısı.

te kaynak aktarımı; bir yolsuzluk olarak değil de, “Halife” ya da “Emir”le “teba”ları arasındaki “mukavale”nin olmazsa olmaz koşulu olarak değerlendirilmektedir.¹⁰ Bu sınıflararası blok, Hak-İş gibi mesleki ve sendikalar teşkilatların da sisteme eklenmesiyle milli korporatist bir boyut kazanmaktadır.

AKP'nin başarısını açıklayan üçüncü faktör ise, tarihsel bir derinlikle ilişkilidir: Son derece özel koşullarda gerçekleşen 1973 ve 1977 seçimleri haricinde, 1950'le seçimlerinden bu yana muhafazakâr partilerin mütemediyen % 60-65 oranında oy alması, CHP'nin kendisinin de muhafazakârlıktan tümüyle bağımsız bir şekilde değerlendirilememesi, her anlamda yapısal “ağır bir faktör”le karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Burada da hegemonyayı güçlendiren bir olgu görmek mümkündür: AKP, dipten gelen muhafazakâr beklentilerine ortopraksi, ahlâkî değerler ve kabalığa varan “delikanlı söylemi”yle cevap verebildiği oranda temsil ettiği püriten burjuvazinin ve yeni elitlerin “özel” çıkarlarını “genel”in çıkarları olarak tanıtabilmekte¹¹ ve bu yolla kitlesel katılıma dayalı bir meşruiyet üretebilmektedir.

Ele alınması gereken son faktör ise, AKP'nin içinde bulunduğu süreçlerin yarattığı radikalleşme potansiyelidir. Aşağıda değineceğim Gezi ve 17-25 Aralık krizleri sadece muhalefetlerin değil, hegemonik bir temele dayanan rejimlerin de radikalleşebileceğini, Schimityen bir model çerçevesinde dost-düşman ikilemini canlandırarak kendilerini yeni anlamlarla donatabileceklerini göstermiştir. Böyle bir yaklaşımda, kendilerinden “millet”e ya da “bağlı” bulunmaları gereken “cephe”ye karşı mutlak sadakat beklenen fertlerin öznelleşmeleri ve özneliğin koşulu olarak da özerk bir sahaya sahip olabilmeleri ya da bir direniş sentaksını geliştirebilmeleri doğal olarak söz konusu olamaz. AKP'nin iktidara gelişi, kökü İslâmcılığa dayanan bir akımın de-radikalizasyon sürecinden geçmesi sayesinde mümkün olabilmişti. 2010-2011'den bu yana yaşanan ise, artık daha ziyade muhafazakâr olarak tanımlanabilecek bir iktidarın kendisini “halk ve millet düşmanları” tarafından tehdit altında bulunan bir parti olarak tanıtabilmesi, “Milletin Adamı”nı “yedirtmeme” temasını işleyerek mütemedi bir mobilazasyon kapasitesini kazanmasıdır. Bu radikalleşmenin aynı zamanda bir güç tahayyülü ile yakından ilişkili olması (“Güçlü Önder-Güçlü Millet”) ve bu nedenle de plebisiter bir mantığa dayanması, meşruiyetin hem devlet kurumlarından hem de partizan kurumlardan şahsa aktarılışını ve dolayısıyla da bu kurumların içinin boşaltılmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bu nedendir ki, Rusya'daki Pu-

10 Hayrettin Karaman, “Rüşvet ve Yolsuzluğa Fetva Verilmez”, *Yenişafak*, 27.12.2013.

11 Antonio Gramsci, *Guerre de mouvement et guerre de position*, Paris, La Fabrique, 2011, s. 201; Bob Jessop, *State Theory. Putting Capitalist States in their Place*, The Pennsylvania State University, Pennsylvania, 1990, s. 161.

tin'in iktidarı gibi Erdoğan'ın iktidarının da¹² kendi partisini işlevsizleştirilmesi, siyaset üretemeyen ya da bu yetkiyi "reis"e aktaran bir aktöre dönüşürmesi kaçınılmazdır.

Gezi'nin de Gülcülüğün de hegemonik sistemin bu iç dinamikleri algılabilmesi mümkün değildi. Gezi, aralarında hiçbir ortak payda bulunmayan, radikal-demokratik, radikal sol ve Kemalist ulusal-sosyalist olarak tanımlayabileceğimiz üç muhalefetin iktidar tarafından eşzamanlı olarak radikalleştirilmesinin bir sonucuydu; ama bu muhalefetlerden hiçbiri, "meydandaki halk"ın "sandıktaki halk"a dönüşmesini sağlayabilecek, hatta dengeleri değiştirebilecek siyasi bir aktörün oluşmasına elverecek bir güce sahip değildi. Türkiye'nin 83 şehrinde yankı bulmakla birlikte, son tahlilde büyük metropollerdeki ortopraksiden "kurtarılmış sahaların" hassasiyetlerini dile getiren Gezi, günümüzde de son derece aktif olan sosyalizasyon muhitlerinin ve bir ihtimal, yeni bir siyasi neslin oluşmasına imkân sağladı ama 2013'ün ağırlıklı bir şekilde muhafazakâr ve korkuyla beslenen koşullarında toplumsallaşamadı. İslâmın siyaset/devlet felsefesinin temelini oluşturan Neo-Eflatuncu bir geleneğe beslenen ama bu geleneği, eğitim, adalet ve güvenlik gibi kilit sektörleri tekelleşme derecesinde ele geçirerek devleti kontrol altına alma stratejisine dönüştüren Gülcülük ise, AKP'nin kurumsal çerçeveyi plebisiter bir mantıkla aşma stratejisine karşı tamamen donanımsızdı. Yapısı gereği partizan değil de eliter bir nitelik taşıyan bu hareket, kriz anlarında belge ve bilginin toplum nezdinde hiçbir önem taşımadığını, "Süleyman'ın mühürü"nü birkaç savcının imzasından çok daha ağır bastığını, uzun yılların meşakkatiyle oluşturulan bürokratik ve teknokratik elitin birkaç dakika içinde alaşağı edilebileceğini ya da "iktidara itaat" refleksinin yeni bir örneğini oluşturarak "oportünist bir elit"e dönüşebileceğini göremedi.

Ama her iki krizin de aşılması söyleyemeyiz. "Gezi Krizi", toplum içindeki fragmantasyonun, özellikle de mezhepsel fragmantasyonun derinleştiğini, Türkiye'de "büyük çoğunluk" tarafından marjinalleştirilen ayrı bir "halk"ın bulunduğunu gösterdi. Bu "halk"ın varlığı aynı zamanda artık AKP tarafından neredeyse tekelleştirilen maddi anlamdaki sermaye, teknokratik-bürokratik sermaye ve kültürel sermaye arasında büyük bir uçurum olduğunu da ortaya koymaktadır. Gerçekten de, dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye'de de, muhazakârlık her türlü sermayeye sahip olabilmekte ama doğası gereği "yarılmayı", "kopuşu", "güvensizliği", "eleştiriyi" gerektiren kültür sermayesine ulaşamamaktadır. Buna, Gezi'nin dinamiklerinin ağırlıklı olarak Alevi katmandan geldiğini eklemeliyiz. Bu olgu ise, yaşanan fragmantasyonun aynı zamanda mezhepsel bir nitelik taşıdığını göstermektedir. Türkiye'nin iç siyasetinin Sünnileştirilmesi, dış siyasetin de Sünnileştirilmesi.

12 Bkz. Ahmet Insel, "Yeni Rusya", "Yeni Türkiye" ve Kadim Medeniyet", *Radikal*, 05.09.2014.

nileşmesini beraberinde getirmekte, Cebhat al-Nusra ve IŞİD'e gösterilen ve bölgesel düzeyde bedeli son derece ağır olan müsamahanın anlaşılmasını da kolaylaştırmaktadır.

Gülcenliğe gelince, kimliğini muğlaklıkta bulan böyle bir hareketin devlet içinde ardı ardına gelen görevden alma ve atama "depremleriyle" sona erebileceğini düşünmek büyük bir saflık olur. Bundan da önemlisi, 17-25 Aralık krizi, 1990'lardaki "üniformalı çeteleşme" olgusuyla berrak bir nitelik kazanan kartelleşmenin bir süreç olarak sona ermediğini ve devlet içinde şiddetli bir fragmantasyona yol açmaya devam ettiğini göstermiştir. 2014'te kabul edilen ve MİT'i neredeyse devletin ana direği haline getiren yasa, bu sürecin "Haşhaşilerin temizlenmesiyle" sona ermeyeceğini açıkça göstermektedir. Bu denli olağanüstü yetkilerle donatılmış ama cumhurbaşkanı haricinde hiç kimseye karşı sorumlu olmayan silahlı bir teşkilatın sahip olduğu özerkliği, en azından sistemik nedenlerle yeni fragmantasyonlara yol açmaması mümkün görünmemektedir.

Kitapta ele alınmayan konulardan biri de "Çözüm süreci" ile ilgilidir. Türkiye'de yoğunluklu olarak tartışılan bu "süreç", somut bir sonuca varmasa da fiilen taşları yerinden oynatmış ve PKK'yi Kürt siyasi sahasının referans aktörü, BDP'yi ise aynı sahanın "temsil gücünü haiz aktör"ü olarak meşrulaştırmıştır. Gelecekle ilgili son derece temkinli davranmakla birlikte, yeniden silahlı çatışma dönemine dönmenin zorlaştığını söyleyebiliriz. Bu, doğal olarak devlet zorunun ve Kürt sahasında şiddetin tümüyle sona erdiği anlamına gelmez. Hatta AKP'nin 2010-2011 yıllarında olduğu gibi neredeyse salt şiddete dayanan yeni "Kürt siyaseti" geliştiremeyeceğinden de emin olamayız. Bununla birlikte, hem -ulusalcı ve radikal milliyetçi akımlar dışında- Türk toplumunun beklentileri hem de hızla "orta sınıflaşan" Kürt toplumunun beklentileri bu sorunun çözülmesi yolundadır.

Ama Ortadoğu'da 2011'den bu yana yaşanan gelişmeler, aynı zamanda Kürt sorununun da radikal bir şekilde yeniden şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Ortadoğu bugün bazı toplumların çökmesi, hatta tarih sahnesinden silinmesi tehlikesiyle karşı karşıyadır. Diğer bir çalışmada ele aldığım gibi, devletlerin milisleşmesi ve diğer milis güçleriyle bir arada yer alan, toplumsal mekân ve zamanı belirleme kapasitelerini kaybetmiş kuvvetlere dönüşmesi, sadece Vestfalya modelinin krizinin ne kadar derinleştiğini göstermemiş, aynı zamanda toplumsal dezentegrasyon sürecini de hızlandırmıştır. Ayrı bir "milli tarih"ten ve tahayyüllerden beslenen Kürt toplumu ise, aslında hiç de hazır olmadığı son derece zor koşullarda, kendi iç entegrasyon sürecini hızlandırmak durumunda kalmıştır.¹³ Türkiye Kürdistanı'ndan ay-

13 *Moyen-Orient 2011-2015: Configurations révolutionnaires et état de violence*, CNRS Editions, Paris, (basılacak).

rı bir şekilde ele alınamayacak “Rojava” olgusu, PKK'nin ve Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin temel aktörlerini oluşturduğu “Kürt bölgesel alt sistemi”, bu sürecin en göze çarpan sonuçlarıdır. Bu sistem, aynı zamanda Kürdistan düzeyinde klasik “silahlı mücadele”den iktidarlaşmaya geçilmesini de beraberinde getirmektedir.

Bir hata ve birkaç nüans

Gösterdiğim bütün özene rağmen, kitapta önemli bir hatayı¹⁴ engelleyemedim: 9. bölümün 124. dipnotundaki alıntı, Halil Menteşe'ye değil, Menteşe'nin aktardığı Talât Paşa'ya ait. Tesellim, bu alıntı hatasının bu konuda elimizde bulunan diğer tanıklıkları ve bilgileri çürütmemesi. Gerçekten de Taner Akçam'ın çalışmalarının gösterdiği gibi,¹⁵ tehcir emri yerel makamlara genellikle şifahi bir şekilde ya da hemen imha edilen telgraflar yoluyla iletiliyordu.

Bunun ötesinde bazı dostlar, üç konuya ya hiç değinmediğime ya da ancak dolaylı bir şekilde değindiğime dikkatimi çektiler. Bunlardan ilki, hem Türk hem de Ermeni tarih yazımının oldukça önem verdiği 1878 Berlin Antlaşması. 2015'te Ermeni Soykırımı konusunda yayınladığımız ortak bir kitapta da belirttiğim gibi,¹⁶ bu anlaşmanın pratikte bir anlamı olduğunu düşünmüyorum. 1894-1896 katliamlarının uzun bir süre ciddi bir tepkiye yol açmadan gerçekleştirilmiş olması, bunu açık bir şekilde gösteriyor. İkinci konu, İttihat ve Terakki'nin 1914'te Şark Vilayetleri'nde yeni bir ıslahat programını kabul etmeye zorlanması ve bu programı gerçekleştirmekle görevli iki Avrupalı müfettişin atanması ile ilgilidir. Balkan Savaşları'ndan hemen sonra başlayan bu sürecin soykırımı doğrudan açıklayıcı bir kapasiteye sahip olduğunu söyleyebilmek oldukça zordur. Bu programın, İttihatçı iktidarın Ermeni sorununu Makedonya merceğinden yola çıkarak okumasını hızlandırdığı kesindir; bununla birlikte 1915 başında bile daha tasarlanmamış soykırımın dinamiklerini savaşla başlayan ve yeni fırsatları da beraberinde getiren süreçte aramak gerekir. Üçüncü konu ise, Talat Paşa'nın söyleminde Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa katılmasını zorunlu kılan Almanya ile imzalanan 29 Temmuz 1914 tarihli gizli antlaşmayla ilgilidir. Elimizde bu sa-

14 Burada “önemsiz” iki hataya daha değinmem gerekiyor: Rusya İmparatorluğu'nun başkenti Moskova değil St. Petersburg'du. New York'ta imzalanan 1948 Antlaşması'nın resmî ismi (doğal olarak) Cenevre Konvansiyonu değil, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'dir. Gözümünden kaçan diğer hatalar için okurların mûsamahasına sığınırım.

15 Taner Akçam, “Ermeni Meselesi Hallolunmuştur”. *Osmanlı Belgelerine Göre Savaş Yıllarında Ermenilere Yönelik Politikalar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

16 Hamit Bozarslan, Vincent Duclert, Raymond Kévorkian, 1915, *comprendre le génocide arménien*, Tallandier, Paris, 2015.

vaş sonrası ileri sürülen gerekçeyi doğrulayabilecek güvenilir bir belge bulunmamaktadır. Cavid Bey'in istifası ve Said Halim Paşa'nın istifa tehdidinde bulunması, savaşa girişin bu antlaşmanın doğal bir sonucu olmadığını göstermeye yetmektedir.

* * *

Bu önsözü İletişim'e olan bir minnet borcunu dile getirerek bitirmek istiyorum. İletişim ekibinin ne kadar mütavazı olduğunu biliyorum ama çok sevdiğim ve yayınlarını büyük bir heyecanla okuduğum diğer yayınevlerini unutmadan, İletişim'in tarih ve sosyal bilimlere yaptığı katkının paha biçilmez olduğunu özellikle belirtmek istiyorum. Son yirmi yılda Türkiye üzerine yapılan her çalışma gibi, okuyucunun elindeki bu çalışma da, ancak "İletişim Kataloğu"nun günden güne artan zenginliği sayesinde mümkün olabildi. İletişim, sosyal bilimlerde yayıncılığın her şeyden önce bir "kamu hizmeti" olduğunu göstererek, hem yazarlarına hem de diğer yayınevlerine onur duyulabilecek ya da imrenilebilecek mükemmel bir örnek oluşturuyor.

25 Ocak 2015

TRANSKRİPSİYON ÜZERİNE NOT

1928 yılında Latin alfabesine geçişle birlikte Kemalist rejim dilde reform yaparak bazı sessiz harflerin (b, p, d, t) yazılışında değişikliğe gitti. Örneğin “Receb” ve “Cahid” gibi önadlar artık “Recep” ve “Cahit” olarak yazılmaktadır. Biz bu eserde kronolojik kopuşa uyarak iki biçimi de kullandık. Okumayı ağırlaştırmamak için, “Hâluk” gibi Arapça kökenli bazı adlarda kullanılan “â”ları –istisnalar hariç– kaldırdık.

Türkiye medeni halde reform benimseyerek ancak 1934 yılında her yurttaşa bir soyadı verdi. Önceki dönemler için soyadını parantez içine alarak –örneğin Mehmet Akif (Ersoy)– bu bilgiyi yansıttık.

Birçok yerleşim adı cumhuriyet boyunca değişiklik gösterdi; örneğin Diyarbakir, Diyarbakır oldu. Sözü edilen döneme göre iki biçimi de kullandık. Alıntılara katılan açıklamaları da köşeli parantez içinde belirttik.

Arapça ve Osmanlıca kökenli kelimeler için ekteki sözlüğe bakılabilir.

GİRİŞ

Avrupa'nın genel atmosferine barış ve silahsızlanma düşünceleri hâkimdi. Demokrasi ideali geliyordu. Jön Türklerin hükümet darbesi amaçlı son hazırlıklarını tamamlamalarını sağlayan bu oldu. Ulusal ve anayasal bir devlet olan Türkiye, insanlığın ne büyük bir zaferidir!

– THOMAS MANN, *Büyülü Dağ*, 1912-1913

Ansiklopedist ve mason Thomas Mann'ın İtalyan kahramanı, Osmanlı toprağında devrim arzusunu bu tabirlerle ifade ediyordu. Bu arzu 1908 Temmuzunda yerine gelecekti. “Boğaz kıyılarında yaşanan 1789”dan kısa süre sonra, tutkulu bir François Guizot okuru olan Lütfi Fikri (1872-1935), “iç savaş”la yüklü başka fırtınaların patlak vermekte gecikmeyeceğini hissediyordu. Fikri, bir zamanların Britanyası'ndaki Whig'ler misali, şahsen “kendini tehlikeye atmaktan kaçınmak”¹ istemişse de, görüş ayrılığının cehennem azabını çekmek pahasına, iktidardaki İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni her türlü Jakoben eğilime karşı uymayı görev bilmişti: “İttihatçılar Jakobenlerin yaptıklarını okusunlar. [O zaman] aynı evrelerden geçmezler [...]. [Jakobenlerle aynı yolu tutarlarsa] sonlarının aynı olacağını anlayacaklardır.”² Bu liberal politikacıya göre, Osmanlı'nın durumu bir 18 Brumaire için olgundu; ama ne yazık ki, yerel bir Napoléon heybetine sahip tek asker olan Enver Paşa (1881-1922), tam bir İttihat Cemiyeti yöneticisi olarak davranıyordu, başka deyişle bir komplonun başıydı,³ dolayısıyla kendini kavgaların dışına çıkarmayı gayet iyi bilmiş olan ünlü öncelinin kozlarından yoksun kal-

1 *Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in Günlüğü*, “*Daima Muhalefet*”, ARMA Yayınları, İstanbul, 1991, s. 45, 46.

2 *A.g.e.*, s. 67.

3 *A.g.e.*, s. 68, 77.

mişti. Bu durumda, “halkın” parlamenter yaşamla ilgilenmediği koşullarda, Osmanlı “klikleri” arasındaki “ölçüsü kaçmış savaş”⁴ nasıl engellenebilirdi? XVI. Louis özlemi içindeki Fransızlar gibi, Osmanlılar da düşkün Sultan II. Abdülhamid’i özlemeye başlamışlardı. Osmanlı’nın dibe vuruşu da gerçekten kaçınılmaz gözüküyordu: Tarihçi Albert Vandal’a göre, “Eski Rejim’in yerine donmuş bir kaosu, karmakarışık ve kanlı bir kaosu ikâme etmiş” olan Fransız Devrimi gibi, Jön Türklerin devrimi de “kan çağı”ndan çıkıp “çamur” çağında bata çıka ilerliyordu.⁵

Lütfi Fikri İstanbul’daki politikacıları, Danton’dan Saint-Just’e, Robespierre’den (Enver’in kendisi olarak gördüğü) başarısız bir Napoléon’a dek Fransız Devrimi’nin ideal tiplerinin prizmasında tek tek özdeşleştiriyordu. Fakat meşrutiyetin bu ateşli savunucusu, 1789 ile 1908 arasında kurduğu bu denklik tablosunda kendisinin hangi Fransız şahsiyeti temsil ettiğini tanıtmakta güçlük çekiyordu. Sieyès olmasın sakın? Fakat her şeyi dikkate aldığına, bunun o kadar da kesin olmadığı sonucuna varıyordu acı acı; çünkü “bu ülkede Sieyèsler yetişmez.”⁶

“Fikri Olayı” tekil bir durum değildir. Kitabın sonraki bölümleri, 19. yüzyıl başından 20. yüzyıl sonuna dek Osmanlı İmparatorluğu’nun, ardından da Türkiye’nin ne ölçüde Avrupa saatiyle yaşadığını ve kendi durumlarını “medeniyetçi” ama aynı zamanda tarihsel bir Avrupalı politik gramerden yola çıkararak okuduklarını gösteriyor. Avrupa, ister tehlikeli parçalanması içinde kavranmış olsun, ister yekpare bir dev olarak şeyleştirilsin, gerçekten de, hem model hem de kendi haline şükretme aracı olarak, hem ışık kaynağı hem de alacakaranlık bir dünya olarak, bekleyiş ufku ve Türklüğün mezar kazıncısı olarak “ulusal tarihin” parçasıdır. Diğer yandan, ister “Büyük Türk” densen ister “hasta adam”, ister “hareketsiz Şark”la ister “Müslüman topraklardaki modernite”yle özdeşleştirilsin, ister “Avrupa-karşıtı” olarak reddedilsin ister “potansiyel Avrupalı” diye kabul görsün, Avrupa da alınsın, Türkiye’ye ilgisiz kalamaz. Sayısız örneğin yer aldığı eski bir “dağarcığın” içinden bir örneği özellikle seçersek, Türkiye’nin Yaşlı Kıta’yı paradoksal büyüleyişini gösterebiliriz: 1920’li yıllarda Kemalist Türkiye “Asya’ya özgü karanlıklar”ın büyük ölçüde damgasını taşıyan kendi geçmişini suçlarken, melankolik bir sağ Batı’daki yenilenmenin kaynaklarını bu “manevi Şark”ta arıyordu.⁷

4 Metinde Fransızca. *A.g.e.*, s. 111, 113.

5 *A.g.e.*, s. 63, 108.

6 *A.g.e.*, s. 127.

7 Dorothée Guillemarre-Acet, “L’Allemagne, l’Empire ottoman et la Turquie républicaine: relations politiques et liens culturels (1908-1933)”, INALCO’da verilmiş doktora tezi, François Georgeon’un yönetiminde, 2006.